

Metody v pedagogice volného času

doc. Michal Kaplánek - podklady k online přednášce

Terminologická úskalí: PVČ - zájmové vzdělávání - výchova ve VČ

- ▶ Pokud chápeme pedagogiku volného času jako *pedagogickou disciplínu*, měli bychom pojmem „pedagogika volného času“ označovat **vědeckou reflexi edukačních činností, které se vztahují k volnému času** (srov. Průcha; Walterová; Mareš. Pedagogický slovník, Praha 2009)
- ▶ Jak potom nazývat *edukační činnost vztahující se k volnému času*?
  - ▶ Zájmové vzdělávání (název zakotvený v legislativě, pochází z 50. let 20. stol.)
  - ▶ Výchova ve volném čase (pouze jeden z aspektů)
  - ▶ Výchova „skrze volný čas“ a „pro volný čas“ (v češtině nepochopitelná spojení)
- ▶ Někdy se používá pojem pedagogika volného času také jako označení systému a realizace edukačních činností vztahujících se k volnému času, podobně jako *speciální pedagogika* nebo *sociální pedagogika*
- ▶ Možné přijatelné označení pro tyto činnosti: *praktické činnosti pedagoga volného času* anebo *praktická realizace pedagogiky volného času*

Pedagogika volného času jako věda a její metody

- ▶ Metodika pedagogiky volného času (jako vědy) závisí na pojetí pedagogiky (a vědy vůbec). Setkáváme se tedy s dvěma přístupy:
  - ▶ Pedagogika (volného času) jako humanitní věda:
    - ▶ Zabývá se cíli edukační činnosti, ale i jejím smyslem (tedy i smyslem volného času v kontextu lidského života)
    - ▶ Základní metodou je hermeneutika („rozumějící chápání“ - Strouhal, 73)
    - ▶ Chápání ovšem nevychází pouze z teorie, ale i z praxe („praktická teorie“ - Durkheim)
      - ▶ Zástupci: Patočka, Palouš, Koťa, Strouhal, Svobodová
  - ▶ Pedagogika (volného času) jako sociální věda (v pozitivistickém pojetí)
    - ▶ Jedná se o vědu explanativní, která popisuje a vysvětluje zkoumanou realitu; na základě výsledků výzkumu poté určí aplikovatelné postupy (metody) praxe
    - ▶ Výchozí jsou empirické metody pozorování (měření): kvantitativní - kvalitativní
      - ▶ Zástupci: Birnkam (PVČ-Bremen), Průcha, Bauman

Praktické činnosti PVČ

- ▶ Edukace ve volném čase (výchova mimo vyučování, Freizeitpädagogik)
  - ▶ Zájmové vzdělávání
  - ▶ Otevřená práce s dětmi a mládeží
- ▶ Edukace skrze volnočasové aktivity (education trough leisure)
  - ▶ Pedagogické zhodnocování (ovlivňování) volného času (Hofbauer)
  - ▶ Předpoklad: systém a nabídky volného času samy ovlivňují uživatele
- ▶ Edukace zaměřená na získání volnočasové kompetence (education for leisure)
  - ▶ Vzdělávání zaměřené na schopnost využívat volný čas (ve školách v zahraničí)
  - ▶ Výchova zaměřená na prožívání *scholé* (předmět projektu TAČR na naší katedře)

Metody praktických činností PVČ

A - Zájmové vzdělávání

- ▶ Práce pedagoga volného času v zájmových útvarech vychází z celkového zaměření zařízení a z cílového zaměření konkrétního zájmového útvaru:
  - ▶ Poslání zařízení (zaměření: na odbornost, pestrost nabídky, vztahy, poskytnutí prostoru, sociální pomoc atd.)
  - ▶ Cíl zájmového útvaru (z hlediska PVČ, rodičů)
  - ▶ Motivace účastníků: *Do jaké míry se chtějí účastníci něco naučit a do jaké míry jde o rekreaci?*
- ▶ Obsahem většiny tradičních zájmových útvarů (kroužek, soubor, sportovní oddíl) je **výuka**. Při výuce v rámci neformálního vzdělávání se používají:
  - ▶ Principy a metody popsané v **obecné didaktice**
  - ▶ Metody popsané v oborových didaktikách
  - ▶ Principy dobrovolnosti, individuálního přístupu, pestrosti a rekreace (Pávková)

B - Otevřená práce s dětmi a mládeží

Open Child and Youth Work

Offene Kinder- und Jugendarbeit

- ▶ Tento výraz označuje pedagogické i sociální aktivity na pomoc dětem a mládeži mimo školu a rodinu, a to na bázi dobrovolnosti a nízkoprahovosti
- ▶ V ČR se tento pojem neužívá; můžeme se ale setkat s těmito pojmy:
  - ▶ Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (sociální služba dotovaná MPSV)
  - ▶ Dětský klub (sociální služba dotovaná MPSV, dosud legislativně nezakotvená)
  - ▶ Otevřený klub (v rámci DDM, dotované MŠMT)
  - ▶ Školní klub (školská zařízení dotovaná MŠMT)
  - ▶ Klub (nebo jiná klubová zařízení vytvořená v rámci NGOs nebo církví)
- ▶ V otevřené práci se používají buď metody sociální práce a/nebo nedirektivní pedagogické metody, které označujeme souhrnným pojmem animace

C - Edukace skrze volnočasové aktivity a zdokonalování systému volnočasových aktivit

- ▶ Východiskem tohoto pojetí je, že volnočasové aktivity samy o sobě přispívají k osobnostnímu rozvoji účastníků a k jejich socializaci, zejména, když se jedná o náročnější aktivity (challenging forms of play), při kterých se vystoupí z komfortní zóny
- ▶ Metodou je **vytváření nabídky náročnějších aktivit**, v českém prostředí se využívá zkušeností ze zážitkové pedagogiky (Jirásek), kterou můžeme vnímat jako pedagogický přístup (podobně jako animaci), tedy jako *metodu v širším slova smyslu*, v užším slova smyslu můžeme vnímat jako metodu např. hru, dramaturgii atd.
- ▶ B. Hofbauer kladl velký důraz na souvislost všech „činitelů“ volného času: čas, prostory, vedoucí, trenéři, účastníci (děti, mládež)
- ▶ V rámci *leisure and recreation studies* se rozvíjejí různé formy vytváření podmínek k trávení volného času (volnočasová politika, volnočasový management)

D - Výchova k volnočasové kompetenci

- ▶ Volnočasovou kompetenci definujeme (podle Opaschowského) jako schopnost **svobodně nakládat s volným časem**; svobodou v této souvislosti chápeme jako svobodu volby (nikoliv „svoboda od“, nýbrž „svoboda pro“)
- ▶ Jiné koncepce volnočasové kompetence ji chápou jako schopnost „užít si volný čas“, tedy **využít možností a nabídek volnočasových aktivit pro vlastní rozvoj a uspokojení** (tato schopnost je někdy narušena u osob s postižením)
- ▶ Dosažení a prohlubování volnočasové kompetence je proces, jehož východiskem je uvědomělé prožívání volného času jako „**zastavení se a zamyšlení**“ (scholé); tato schopnost se prohlubuje činnostmi, které podporují kritické myšlení, ztišení a sociální kompetenci
- ▶ Cesta k dosažení: **nabízení příležitostí k ztišení a zamyšlení, stimulace kritického myšlení metodou rozhovorů, zážitků a řízené reflexe** samostatně i ve skupině

Shrnutí a doplnění

- ▶ Praxe pedagogiky volného času používá především běžné **didaktické metody** (v zájmovém vzdělávání) a **výchovné metody** (založené především na vztazích, motivaci, stanovení a zachovávání pravidel a vlastním příkladu).
  - ▶ Informativní poradenství (poradenství o možnostech a nabídkách trávení volného času)
  - ▶ Participativní plánování (plánování výchovného procesu společně s účastníky)
  - ▶ Animace (nedirektivní metody probouzející inovativní potenciál účastníků)
- ▶ Vedle toho se používají metody specifické pro PVČ (zmiňuje Opaschowski):
- ▶ Pro *education trough leisure* se užívá jako metoda pedagogika zážitku a jiné formy nabídky „náročnějších aktivit“ (překonání komfortní zóny)
- ▶ Pro *education for leisure* hledáme metody podporující kritické myšlení, ztišení (scholé) a komunikaci o existenciálně významných otázkách.

Děkuji za pozornost!